

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

ελληνική γλώσσα

αναζητήσεις και συζητήσεις

ἰατ* ἡοτ ἡ> ἡοτς ἄχρ οἷν ἡοτ
ἡοτ ἡοτ ἡοτ ἡοτ ἡοτ ἡοτ ἡοτ ἡοτ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	7
ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ	11
ΣΑΝ ΕΡΙΝΥΕΣ	15
ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΟΛΙΤΑΚΗΣ: <i>Ή προστασία τῆς γλώσσας</i>	17
ANNA ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ: <i>«Σελδζοῦκοι ροπαλοφόροι караδοκοῦν»</i>	19
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ: <i>Ή «Ελληνικός Γλωσσικός Όμιλος» καί ἡ συνείδηση τῆς γλώσσας μας</i>	23
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	27
Γ. ΑΡΑΓΗΣ: <i>Ύπερ τῆς ἑλληνικῆς ἢ κατά τῆς δημοτικῆς</i>	30
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ: <i>« Ελληνικός Γλωσσικός Όμιλος» καί ἡ γλωσσική μας ἀπελευθέρωση</i>	37
ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΠΕΛΕΖΙΝΗΣ: <i>Ή νέα ἑλληνική γλώσσα καί οἱ διαστάσεις τῆς</i>	40
Γ. ΑΡΑΓΗΣ: <i>Ἀπαραίτητη δευτερολογία</i>	48
ΤΑΣΟΣ ΒΟΥΡΝΑΣ: <i>Ή γλώσσα εἶναι μέσο, δέν εἶναι σκοπός</i>	55
ΦΟΥΛΑ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ: <i>Γιά τή δημοτική, τή νεοελληνική γλώσσα</i>	58
ΤΑΣΟΣ ΒΟΥΡΝΑΣ: <i>Ή περιφρούρηση τῆς γλωσσικῆς μας παρακαταθήκης</i>	63
ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΠΕΛΕΖΙΝΗΣ: <i>Ἀκυρώσεις καί ματαιώσεις στή λύση τοῦ γλωσσικοῦ</i>	67
ΒΑΣ. ΓΟΥΛΑΣ: <i>Ή «Ελληνικός Γλωσσικός Όμιλος</i> <i>ΕΜΜ. ΚΡΙΑΡΑΣ: Κινδυνολογία γύρω ἀπό</i> <i>τή γλώσσα</i>	74
Θ. ΒΕΪΚΟΣ: <i>Ή «προστασία τῆς γλώσσας»</i>	79
Η «ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ» ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.....	83

Γ. ΑΡΑΓΗΣ

ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΛΟΓΙΑ

ΣΤΙΣ 4.4.82 η «Αυγή» δημοσίευσε ένα κείμενό μου, που γράφτηκε με αφορμή τη γνωστή «Διακήρυξη» των εφτά, με τίτλο «Υπέρ της Ελληνικής ή κατά της Δημοτικής». Το κείμενο αυτό προκάλεσε ορισμένες απαντήσεις. Οι συγκεκριμένες απαντήσεις, καθώς και μερικές απόψεις τις οποίες προϋπέθετε το παραπάνω κείμενο αλλά δεν τις περιείχε ρητά διατυπωμένες, καθιστούν απαραίτητη μια δευτερολογία μου πάνω στο ίδιο θέμα.

Αρχικά, προτού αναφερθώ στα ειδικότερα ζητήματα, θα ήθελα να ξανακάνω λόγο για το βασικό μας πρόβλημα: την κακή χρήση της δημοτικής. Πρόκειται για πρόβλημα που έχει συζητηθεί δημόσια και δεν είναι άγνωστο. Το συνοψίζω στις δύο βασικότερες πλευρές του. Από το ένα μέρος υπάρχει μια τάση ανεδαφικού λαϊκισμού κι από το άλλο μια τάση να χρησιμοποιούμε μια ερμαφρόδιτη γλώσσα — την καθαρεύουσα με προσωπείο δημοτικής. Το πρόβλημα αυτό αφορά τους ενήλικες (όχι τα παιδιά που πηγαίνουν σήμερα στο δημοτικό σχολείο). Αλλά γιατί ξαφνιαζόμαστε τόσο πολύ από την ύπαρξή του; Περιμέναμε αλήθεια αμέσως μόλις αναγνωρίστηκε η δημοτική από την πολιτεία, σαν από κάποιο θαύμα, να χρησιμοποιούμε όλοι άπταιστα τη δημοτική; Ξεχνούμε τα εξήντα τόσα χρόνια νομοθετημένης καθαρεύουσας; Και ξεχνούμε πως και πριν από το 1911 η καθαρεύουσα ήταν σιωπηλά αναγνωρισμένη ως επίσημη γλώσσα και πως αυτό, μετά το κίνημα του δημοτικισμού, προκάλεσε αντίρροπες αντιδράσεις προς την κατεύθυνση του λαϊκισμού; Αυτές οι αντιδράσεις όσο, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, θα γίνεται πόλεμος στη δημοτική θα εξακολουθούν να εκδηλώνονται.

Και θα εξακολουθούν ίσως κι όταν θα σταματήσει η πολεμική εναντίον της δημοτικής, είτε από κεκτημένη νοοτροπία, είτε από παρεξήγηση, είτε από εξτρεμισμό. Το γεγονός ότι μας ξαφνιάζει σήμερα η κακή χρήση της δημοτικής, πέρα από την καθημερινή κουβέντα και τη λογοτεχνία (ποίηση, αφήγηση), δείχνει πόσο λίγο μας είχε απασχολήσει πριν από το 1976 ο προφορικός μας λόγος — τόσο ως πολιτεία όσο και ως άτομα. Και είναι σήμερα ένα βασικό μειονέκτημα το ότι οι σπουδαγμένοι Έλληνες γράφουν και σε μεγάλο βαθμό μιλούν χωρίς να έχουν αναπτυγμένη την ακουστική αίσθηση του προφορικού μας λόγου. Οσοδήποτε όμως κι αν γίνεται τώρα κακή χρήση της δημοτικής θα ήταν παραλογισμός να σκέφτεται κανείς την επιστροφή μας στο αδιέξοδο της νομοθετημένης ή της μη νομοθετημένης καθαρεύουσας. Θέλω να πω ότι η λύση θα πρέπει να αναζητηθεί στα πλαίσια της δημοτικής, πέρα από τον ανεδαφικό λαϊκισμό (όσο κι αν δεν αποτελεί κίνδυνο για τη δημοτική) και τη συγκαλυμμένη καθαρεύουσα.

Στη «Διακήρυξη» των επτά γίνεται λόγος για «ενιαία ελληνική γλώσσα». Αν η ελληνική γλώσσα ήταν «ενιαία» με την απόλυτη σημασία της λέξης, γλωσσικό ζήτημα δε θα υπήρχε. Το ζήτημα προέκυψε επειδή ο προφορικός λόγος των νεότερων Ελλήνων έχει διαφοροποιηθεί από τον αρχαίο ελληνικό. Έχει διαφοροποιηθεί πολύμορφα. Πριν απ' όλα όμως η συντακτική δομή από συνθετική που ήταν στην αρχαιότητα μεταβλήθηκε σε αναλυτική. Η δημοτική ως γλώσσα έχει αναλυτικό χαρακτήρα κι αυτό θα 'ταν αρκετό για να μη μιλούμε σήμερα για «ενιαία ελληνική» με τον τρόπο που το υποστηρίζει η «Διακήρυξη».

Και τώρα τα ειδικότερα ζητήματα.

Όπως προανάφερα το κείμενο που δημοσιεύτηκε στην «Αυγή» (4.4.82) προκάλεσε ορισμένες απαντήσεις. Ένα κείμενο της κ. Φούλας Χατζιδάκι («Αυγή» 11.4.82), ένα του κ. Αριστοτέλη Νικολαΐδη («Αυγή» 11.4.82), μια σημείωση της «Αυγής» (11.4.82), ένα γράμμα του κ. Αριστόξενου

Σκιαδά («Αυγή» 13.4.82) κι ένα άρθρο του κ. Τάσου Βουρνά.

Γενικά μπορώ να πω ότι άμεσα ή έμμεσα κατηγορήθηκα ότι στο «Υπέρ της Ελληνικής ή κατά της Δημοτικής» έδωσα οξύ τόνο κι έτσι ουσιαστικά δεν έκανα διάλογο. Αν δει κανείς τα πράγματα από ορισμένη πλευρά η κατηγορία είναι βάσιμη. Χρειάζεται όμως πολλή μονομέρεια για να καταλογιστεί η σχετική οξύτητα σε μένα. Θέλω να πω ότι τον οξύ τόνο στη δοσμένη περίπτωση τον υπαγόρευσε το ύφος και το περιεχόμενο της «Διακήρυξης». Γι' αυτό και δε μίλησα μονάχα εγώ μ' αυτόν τον τρόπο. Παρόμοια αντέδρασαν ο κ. Ε. Κριαράς («Βήμα» 13.4.82), η κ. Α. Φραγκουδάκη («Πολίτης» τεύχος 449) κι ακόμη ο κ. Α. Μπελεζίνης («Καθημερινή» 15.4.82 και 22.4.82). Γιατί λοιπόν τόση μονομέρεια;

Ας δούμε όμως ένα-ένα τα κείμενα που δημοσιεύτηκαν στην «Αυγή» ως απάντηση ή αντίδραση στο δικό μου.

α) Με την κ. Φ. Χατζιδάκι, πέρα από ό,τι προανάφερα, ουσιαστικά δε διαφωνούμε. Με μια μικρή ωστόσο διευκρίνιση. Όταν μου καταλογίζει κακή πρόθεση για το συμπέρασμα ότι «τεχνητή Δημοτική είναι, βέβαια, η δημοτική που βασίζεται στη γραμματική του Τριανταφυλλίδη κ.λπ.» μου αποδίνει ένα συμπέρασμα που δε μου ανήκει. Φράσεις ανάλογες προς την «τεχνητή Δημοτική» έχουν χρησιμοποιηθεί επανειλημμένα κι έχουν συνδεθεί — όχι από μένα — με τη γραμματική του Τριανταφυλλίδη. Έτσι όταν λέω «βέβαια» δεν κάνω σχήμα λόγου αλλά μεταχειρίζομαι τη λέξη με την κυριολεκτική της σημασία.

β) Ο κ. Α. Νικολαΐδης απέφυγε ν' απαντήσει σε όλα γενικά τα σημεία του κειμένου μου. Ακολούθησε μια τακτική φυγομαχίας λέγοντας ότι «Το άρθρο αυτό βρίσκεται βασικά εκτός θέματος: τόσες διαστρεβλώσεις, τόσες παρανοήσεις!». Σύμφωνοι, αλλά τις ίδιες περίπου «παρανοήσεις» και «διαστρεβλώσεις» έτυχε να κάνουν και μερικοί άλλοι. Ο Ε. Κριαράς, η Α. Φραγκουδάκη, ο Α. Μπελεζίνης και ο Θ. Βέικος («Βήμα» 21.4.82). Άραγε να λέει τίποτε αυτό; Ο κ. Νικο-

λαΐδης αρχίζει το γραφτό του με μια μαρτυρία: κάποιος καθηγητής της Νομικής, «δημοτικιστής από τα φοιτητικά του χρόνια» που μεταχειριζόταν παλαιότερα «υποχρεωτικά την καθαρεύουσα» και γράφει τελευταία «αποκλειστικά στην τρέχουσα νεοελληνική», του είπε στο τηλέφωνο ότι ανακουφίστηκε μόλις διάβασε τη «Διακήρυξη» του Ελληνικού Γλωσσικού Ομίλου. Και πρόσθεσε ο ίδιος καθηγητής: «Μα τι βραχνάς, κάθε φορά (που θα χρησιμοποιούσε τρέχουσα νεοελληνική) κάποιος από τους εξ επαγγέλματος δημοτικιστάδες θα μου κολλούσε λέγοντας: απέφευγε τις μετοχές (...) απέφευγε την τάδε ή τη δείνα τριτόκλιτη λέξη (...). Κι ακόμη αποφεύγετε το απαρέμφατο ή τη δοτική...». Λίγο περίεργα όλα αυτά. Ένας καθηγητής της Νομικής «δημοτικιστής από τα φοιτητικά του χρόνια» γράφει τελευταία «αποκλειστικά στην τρέχουσα νεοελληνική» με δοτικές, απαρέμφατα και κάθε είδους μετοχές! Τότε γιατί «τρέχουσα νεοελληνική» και όχι καθαρεύουσα; Και κάτι ακόμη. Ένας καθηγητής της Νομικής που «έγραφε υποχρεωτικά την καθαρεύουσα» λέει στο τηλέφωνο «απέφευγε... απέφευγε...»; Είναι αλήθεια δυνατόν ένας καθηγητής της Νομικής να μην ξέρει πως η προστακτική δεν παίρνει αύξηση; Ανήκει μ' άλλα λόγια ο βαρβαρισμός αυτός σε κάποιον καθηγητή ή στον κ. Νικολαΐδη;

Ας έρθω όμως στο μοναδικό ζήτημα που θέτει, έστω και υπαινικτικά, το κείμενο του κ. Α. Νικολαΐδη. «Εν κατακλείδι όμως» γράφει «δεν μπορεί ν' απαλλάσσεται ο κ. Αράγης διά λόγους συγχύσεως, όταν μια πρόταση παίζει το κρυφτούλι μέσα στο κείμενό του: ας μην ξεχνάει ότι κι ο Μεταξάς ήταν οπαδός μιας “δημοτικής” όπως και τα αντίστοιχα χουντικά κακέκτυπα». Ο υπαινιγμός, αν και κάπως μπερδεμένα, αναφέρεται στην πρόταση: «Και μόνο όμως το γεγονός πως υπέγραψαν (ο Ελύτης, ο Ντεγιάννης κι ο Χατζηκυριάκος-Γκίκας) ένα κείμενο, που, έστω και αχνά, θυμίζει ένα θλιβερό χουντικό έντυπο που “οριοθετούσε” τη γλώσσα μας, είναι τουλάχιστο απογοητευτικό». Προτού προχωρήσω θα ήθελα να θυμίσω σε όσους παρακολούθησαν τα σχετικά δη-

μοσιεύματα στην «Αυγή» ότι συζητούμε για τη γλώσσα. Και συνεπώς η επτάχρονη δικτατορία από ιδεολογική, πολιτική και ηθική άποψη δεν αφορά τη συζήτησή μας. Αναφορικά με τη γλώσσα ξέρουμε πως η χούντα χρησιμοποιούσε έναν τύπο καθαρεύουσας την οποία (πέρα από το ότι κατήργησε την ισοτιμία της δημοτικής με την καθαρεύουσα που είχε καθιερώσει η Ένωση Κέντρου) υποστήριξε θεωρητικά εκδίνοντας ένα συναφές βιβλίο («Εθνική Γλώσσα», Αθήναι 1973). Το γεγονός ότι η «Διακήρυξη» των επτά θυμίζει το συγκεκριμένο έντυπο σημαίνει από γλωσσική άποψη, ανάμεσα σε άλλα, ότι δίνει έδαφος σ' ένα νοσηρό φαινόμενο. Σήμερα δε θα 'λεγα πως υπάρχουν άνθρωποι που εκφράζονται όπως ακριβώς ο Γ. Παπαδόπουλος. Μολαταύτα παρατηρούμε συχνά ότι ο θεωρητικός μας λόγος πάσχει ως κάποιιο βαθμό από ένα είδος «παπαδοπουλισμού». Πρόκειται για ένα σύμπτωμα γλωσσικού τυχοδιωκτισμού το οποίο θα περίμενε κανείς όσοι προσυπέγραψαν τη «Διακήρυξη», μαζί με τους συντάκτες της, να μην το υποθάλπουν. Μίλησα για «παπαδοπουλισμό» κι ίσως να μου παρατηρηθεί ότι υπερβάλλω. Τα πράγματα ωστόσο δε με διαψεύδουν. Θα μπορούσα να αναφέρω εδώ κείμενα και ονόματα γνωστά. Δεν το κάνω. Για να μη μείνει όμως ολωσδιόλου ακατοχύρωτος ο λόγος μου θα παραθέσω ένα απόσπασμα από κείμενο του κ. Α. Νικολαΐδη. Αντιγράφω. *«Παρά τα επιφαινόμενα των διαφόρων περιόδων ή διαλέκτων ομοιοστατικά και φαινομενολογικά η ελληνική διατήρησε κι εξέλιξε τα ετυμολογικά δυναμικά της και αυτό μολονότι από την ελληνιστική εποχή διαφαίνεται μια εξαλλαγή από του σήματος ως δείγματος, στο σήμα για σηματοδότηση και συνεπώς μια εξαλλαγή της αλήθειας (του ενύμου) μέσα στο είναι της. Η εξαλλαγή αυτή που αρχίζει με τον Πλάτωνα ως μια αλήθεια που δεν είναι πια αντίληψη επί της αλήθειας αλλά μια αλλαγή πιο μυστική της ίδιας της αλήθειας που καθίσταται "είδος" και αφορά την εξέλιξη της ανθρωπίνης σκέψης. αναγνωρίζεται πάντα μέσω της ελληνικής και σ' αυτό ακριβώς το σημείο όπου η γλώσσα τείνει να ιδωθεί ως ένα*

σύστημα σημαινόντων-σημαινομένων ο εσωτερικός διάλογος των γλωσσών συμπλέκεται κι ανανεώνεται γιατί “το είναι ως Ανοικτό δεν παύει να μιλάει διά μέσου κάθε γλώσσας” και παντού όπου υπάρχει η γλώσσα ανοίγει η δυνατότητα του διαλόγου υπό τον όρον ότι θα προσπαθήσει κανείς “να ανεθεί μέχρι το μυστικό της ελληνικής γλώσσας” -όπως γράφει ο Χάιντεγκερ- που αποτελεί μια αρχή πολύ πιο αποφασιστική απ’ ό,τι η ιστορία διατείνεται να του καταλογίζει» (Α. Θ. Νικολαΐδη, «Η διεθνής επίδραση της ελληνικής γλώσσας», «Το Βήμα», 16.4.1977, σ. 4). Έχω νομίζω τώρα το περιθώριο να ρωτήσω αν υπάρχει έστω κι ένας σύγχρονος Έλληνας που να καταλαβαίνει τι γράφει εδώ ο κ. Νικολαΐδης. Φυσικά δεν εννοώ ούτε υπονοώ μ’ αυτό πως ο κ. Νικολαΐδης τάσσεται από κάποια άποψη αλληλέγγυος με το Γ. Παπαδόπουλο. Και χρησιμοποιώ αυτές τις λέξεις με απόλυτη σημασία. Ας σημειωθεί επιπλέον ότι εξαιρώ από την τωρινή συζήτηση το ποιητικό και αφηγηματικό έργο του κ. Νικολαΐδη.

γ) Τον κ. Τ. Βουρνά δεν τον καταλαβαίνω. Είναι εναντίον μου αλλά υπέρ της δημοτικής. Υποστηρίζει τη δημοτική αλλά δεν τον ενοχλεί η «Διακήρυξη» του Ελληνικού Γλωσσικού Ομίλου. Ποια είναι η λογική του;

δ) Κατά τη γνώμη μου οι φράσεις από τη σημείωση της «Αυγής», «...η σύνταξη της “λογοτεχνία-τέχνη-κριτική” δε νομιμοποιείται σε καμιά περίπτωση να παρεμβαίνει ή, ακόμα περισσότερο, να λογοκρίνει...» και «... έχουμε τη γνώμη ότι ορισμένες νύξεις και χαρακτηρισμοί (από την τελευταία παράγραφο του κειμένου μου) έπρεπε να είχαν αποφευχθεί», θέτουν κάποιο πρόβλημα συνέπειας για την εφημερίδα. Όσο για μένα το μόνο που μπορώ να πω είναι ότι έγραψα και υπέγραψα ολόκληρο το κείμενο, από την πρώτη ως την τελευταία λέξη.

ε) Στον κ. Σκιαδά ομολογώ την αδυναμία μου να απαντήσω. Το γράμμα του έχει τόσα επιχειρήματα, διευκρινίζει και υποστηρίζει τόσο πειστικά τις θέσεις του Ελληνικού Γλωσσικού Ομίλου, ρίχνει δηλαδή τόσο φως σ’ όλη την

υπόθεση, ώστε να μη μένουν περιθώρια να πω οτιδήποτε.
Μ' άλλα λόγια «χαίρε βάθος αμέτρητον».

ΣΗΜ. ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ομολογούμε ότι δεν μπορούμε να καταλάβουμε το «πρόβλημα συνέπειας» που αναφέρει ο Γ. Αράγης σχετικά με το σημείωμά μας. Αντίθετα νομίζουμε ότι η θέση μας είναι απόλυτα σαφής: Δεν παρεμβαίνουμε λογοκρίνοντας τα κείμενα. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι και δεν εκφέρουμε γνώμη όταν πιστεύουμε ότι είναι αναγκαίο.

* Πρώτη δημοσίευση στην ΑΥΓΗ στις 9-5-82